
**"OAZE K'IK HEN DEN EESTE PRIJS,
KOOK MIJN MOEDER PAP MEE RIJS!"**
(kinderliedje)

Met deze driedelige reeks sturen we U allemaal terug naar school. Het is per slot van rekening toch ergens september voor. Wij gaan echter een heel eind in de tijd terug.

Het eerste deel handelt over straf en beloning. In een tweede laten wij U de triomfantelijke inhuldiging meebeleven, die Primus Hellebaut in 1793 te beurt viel. In het laatste luik komen oudere stadsgenoten uit eigen ervaring over hun primus zijn vertellen. Wij wensen U met deze rijk gedocumenteerde reeks veel leesgenot.

(F. 1V/hs Wenen 2499, Oesterreichische Nationalbibliothek, Handschriftenabteilung)

Deel I

STRAF EN BELONING

"VOLO STUDERE PIE MAGISTER"

(Ik wil studeren goede meester)

Hogervermelde zinsnede staat in caligrafie bij een afbeelding van een schoolmeester op een XIde eeuws Weens perkamenten handschrift. De middeleeuwse meester, de magister, zit in de kloosterschool met de tuchtroede op zijn kathedor of leerstoel terwijl een leerling met gevouwen handen en ontbloot bovenlijf op de knieën zit. Op de voorgrond zijn vijf ijverige leerlingen samen hun les aan het leren. Wie ze niet kon werd met de roede op de blote rug, of nog iets lager geslagen...

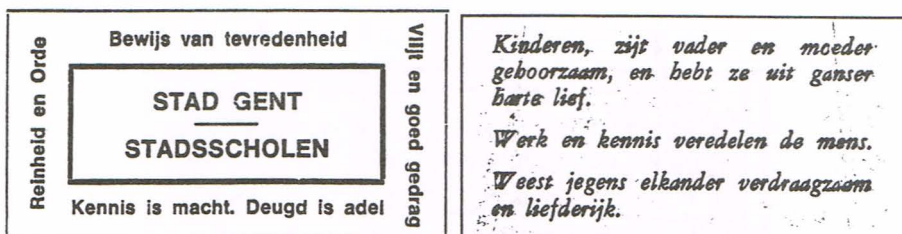

Fig. 1. De "goeie punt" was in de stadsscholen het bewijs van tevredenheid over je vlijt, goed gedrag, reinheid of orde. Links de voorzijde, rechts de achterkant; 3,8 cm x 7 cm, geel. (Verzameling E. Andries)

Fig. 2. Tien goede punten gaven recht op één grote kaart. Voor tien grote kaarten mocht je bij de directeur of de directrice om een beloning. 100 keer braaf zijn geweest was toch veel om maar één prentje te krijgen... (10 x 5,8 cm, lichtbruin, druk. Ach. Connehaye, Gent) (Verzameling Mevr. Wwe. Michel Steels)

Dehenin Carlo
 (3: 2: 5)
 behaalde 104
 goede punten.
 Proficiat!
 De Leraar,
 Van Eggen
 5/11/56

Fig. 3. "Santje", goed voor 104 goede punten behaald door Carlo Dehenin uit het 3e lj. B "Proficiat! De Leraar" (get.) Van Eggen 5/11/56. (Historische Onderwijscollectie Rijksuniv. Gent)

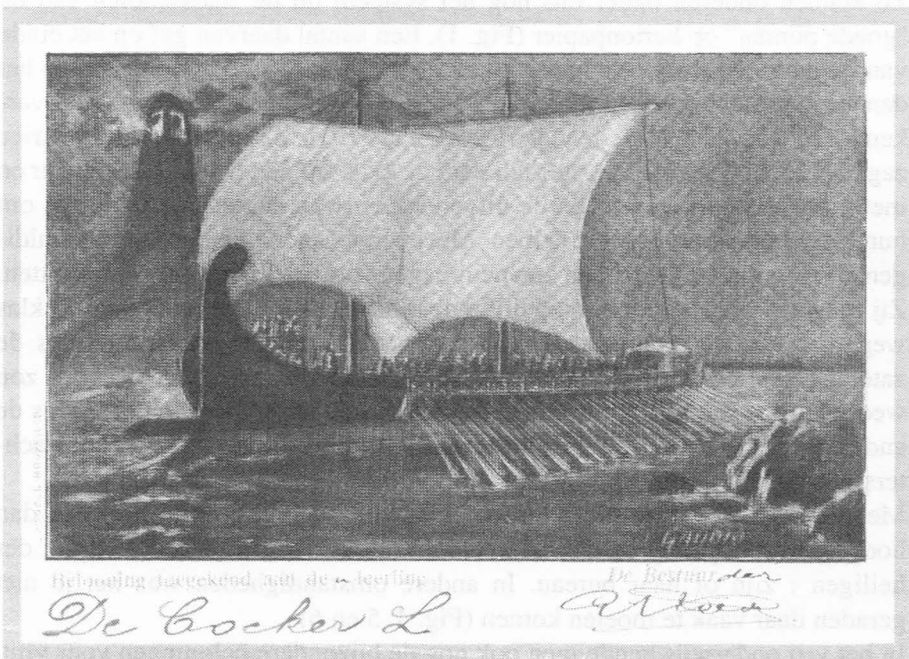

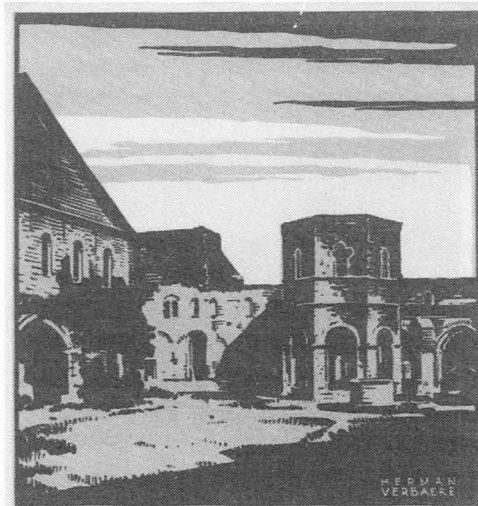
Fig. 4. Beloning uitgereikt door de "Bestuurder" van de "Ecole Primaire Supérieure Rue Van Monckhoven - Gand" aan de verdienstelijke leerling Louis De Cocker. Op de achterzijde : Stad Gent - Lager Gemeenteonderwijs. (prentje) nr. 11. - De Romeinse Galei. Met een 5 § - lange beschrijving van het schip. (Verzameling E. Levis)

Straf en beloning hebben steeds aan de basis gelegen van het sociaal gedrag van mensen en zeker was dit het geval voor het opvoedings- en leerproces van het Ancien Régime. Legde men in de middeleeuwen vooral de nadruk op het straffen, met de verlichting gooide men het over een andere boeg. Men gebruikte naast roede en plak nu ook meer de beloning om een geapprecieerde leerhouding te honoreren. Dit alles verhinderde niet dat er nog duchtig op de vingers getikt en onder de broek gegeven werd, waarvan het gezegde : "Hij hé van de latte" (syn. : "Hij hé't zitten, hij hé prijs") afgeleid is van de lat van de meester. Ook het overblijven na de les, de strafstudie, het strafwerk, 100 "tafels van vermenigvuldiging" of : "Ik zal nooit meer stout zijn", het kolenkot en de gang, de hoek en de handen op het hoofd, met of zonder ezelsoren waren gangbare straffen. De publieke vernedering en "'t ezelsbankske" achter in de klas waren zeer gewoon. Soms bond men leerlingen vast aan de bank, dwong hen op de knieën in hun "kloefen" of deed een klinkende "souflette" of oorveeg wonderen. Ongetwijfeld zal de lezer deze reeks nog met tientallen varianten kunnen aanvullen, maar zeker is, dat men daarnaast stilaan ook meer prees en ophemelde en een soort concurrentie in het leven riep door het geven van goede en slechte punten.

Zo kennen ouderen onder ons nog het systeem uit de stadsscholen van de "goede punten" op kartonpapier (Fig. 1). Een aantal daarvan gaf op het einde van de week recht op een "grote kaart" (Fig. 2). De zaterdagmorgen was het dan de ceremonie van de uitdeling der wekelijkse kaarten. De grootste varkens, de lastigste "kwaperten" verbleekten als zij de directeur of de directrice zagen binnenstappen. Hij zette zich voor de klas, gaf een tik op de lessenaar en met grote vreugdeogen rezen de uitverkorenen van achter hun bank op, om hun beloning in ontvangst te nemen. Met neergeslagen blik bleven de schuldingen, die hun "grote kaart" aan hun neus zagen voorbijgaan op de banken zitten. Zij maakten zich zo klein mogelijk en wensten zich mijlen ver van de klas weg, ver van de directeur. Ik kan het weten, want ik ben meermaals de zaterdag zonder naar huis geslenterd met vlinders in mijn buik, want er zou weer wat waaien bij mijn vader... Nu ben ik zelf onderwijzer en sta langs de andere kant van de barrière; de beste stropers worden later de beste boswachters schijnt het.

Meerdere "grote kaarten" gaven recht op een beloning. Die mocht je dan hoogstpersoonlijk bij de directeur of directrice afhalen in het heiligste der heiligen : zijn of haar bureau. In andere omstandigheden was het je niet geraden daar vaak te moeten komen (Fig. 4, 5 en 6).

In het vrij onderwijs kende men ook nog de bijzondere beloningen voor vlijt, rekenen, aardrijkskunde, lezen, tekenen, enz... De erekaart voor goed gedrag, orde en vlijt was zowat het equivalent van de "grote kaart" uit het stedelijk onderwijs (Fig. 7 en 8).

DE SINT-BAAFSABDIJ

Gesticht omtrent 631 door de H. Amandus; herbouwd van de Xe eeuw af. Het kloosterpand, gebouwd omtrent 1177, werd vernieuwd in 1495 in gothische stijl.

Fig. 5. Een "schuun zantse" van de hand van Herman Verbaere uit een hele reeks historische stadsgezichten dat als beloning kon verdiend worden in het stedelijk onderwijs te Gent. Op de achterzijde : "Stadsbestuur van Gent. Openbaar Onderwijs. Gedrukt op de persen van de Stedelijke Jongensvakschool." (Verzameling E. Levis)

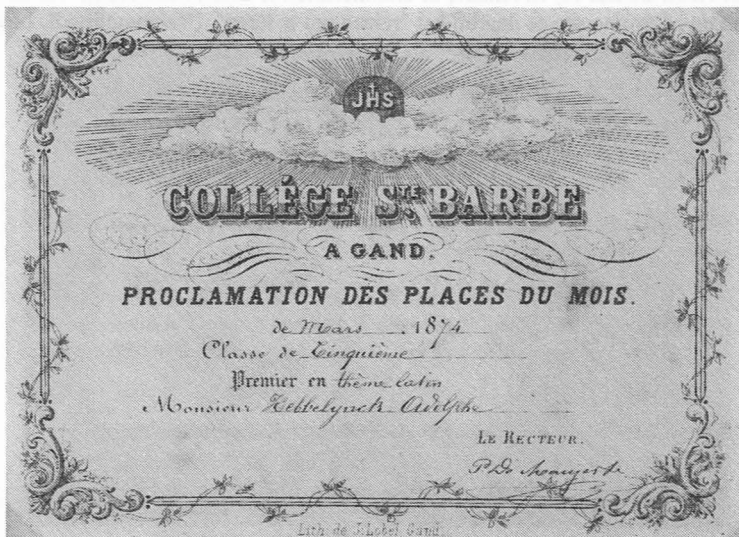

Fig. 7. Eerste prijs voor Latijnse vertaling van de maand maart uit het St.-Barbaracollege te Gent 1874. De gelukkige was Adolphe Hebbelynck uit "de vijfdes". Lithografie in blauw door J. Lobel Gent. (Verz. E. Levis)

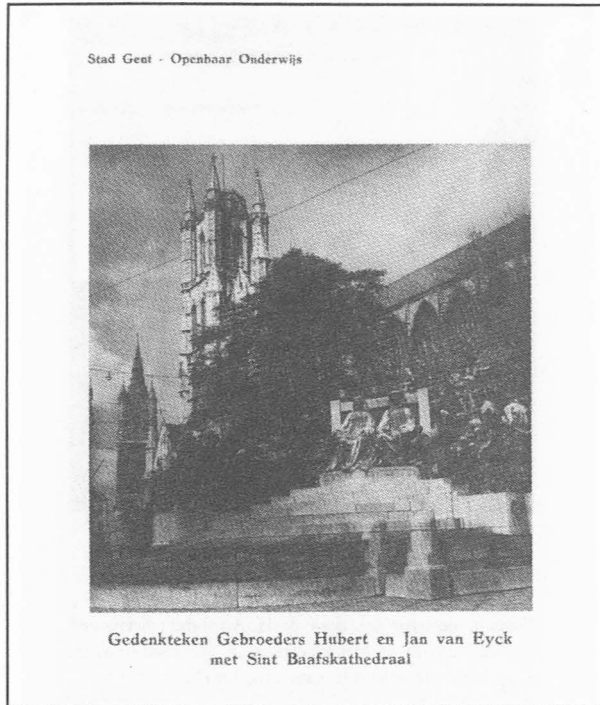

Fig. 6. Beloningen moesten niet alleen mooi zijn, maar werden op den duur ook functioneel. Men kon ze als documentatiemateriaal in het schrift van aardrijkskunde of geschiedenis kleven. Zo had je Keizer Karel en zijn echtgenote of een kruisgang in de Sint-Baafsabdij. De Toeristische Federatie van Antwerpen zorgde voor afbeeldingen van de steenbakkerijen te Boom, het Albertkanaal bij Herentals, de Zimmertoren te Lier of een kiekje van de Heide te Kalmthout en zo promoveerde ze daarbij het "reizen om te leren". (Verzameling E. Levis)

Fig. 8. Veelkleurigere kaart voor goed gedrag en vlijt Van het St.-Barbaracollege te Gent behaald door dhr. Schandovel José leerling van de eerste voorbereidende afdeling B gedurende de 3de trimester van het schooljaar 1920-1921. Lithografie W. De Witte Gent. (Verz. E. Levis)

De bekrachtiging

Elk schooljaar wordt uiteindelijk voor de laatstejaarsstudenten afgesloten met het al dan niet behalen van het getuigschrift of diploma. Deze werden soms kleurrijk en kunstig versierd of verlucht met diverse lithografieën, wat ze een zekere artistieke waarde schenkt (Fig. 11, 12 en 13)

De allerlaatste stap was de prijstuitreiking. De verdienstelijke leerlingen ontvingen dan geschenken samen met hun rapport of diploma. Meestal waren dit - net zoals nu - boeken, maar die toen dikwijls van betwistbare literaire waarde waren en die enkel dienden om de eigenschappen van braaf, eerzaam en vooral volgzaam kind te stellen tegenover die van luie en slordige leerling. Hun schrijvers waren moraliserende zedenprekers die schreven met het vingertje omhoog. Soms kon de prijs wel eens een goedkope pop zijn uit beschilderd hout en stof, of een spaarboekje (Fig. 10). Laten wij even Paula Stampaert van de Brugse Poort aan het woord. Zij bezocht de St-Vincentius a Pauloschool bij de Grijze Zusters :

"Op het einde van het jaar was er dan prijsuitdeling. Dat was de hele dag, met toneelstukjes en zang en we kregen wat, zowel de eerste als de laatste.

De primus werd in de bloemen gezet, ze kreeg de gouden kroon en de medaille en er speelde muziek. Ieder kind moest naar voor gaan om zijn prijs af te halen. De jongens kregen boeken en de meisjes stukken stof hé. Hoe meer je vooraan was, hoe groter dan je hoop was. Dan zag je hoor wie eerst of laatst was : de laatste had maar een klein pakje en de eerste had zo'n groot pak!

Alles wat we gemaakt hadden tijdens het jaar kregen we dan mee naar huis : handwerk, kousen die we breiden, kinderschortjes..." (1)

Over schoolfeesten en prijsboeken

Wie nu denkt dat de "prijsdelinge" een uitvindsel van onze grootouders is, heeft het mis. We mogen nog enkele generaties terug gaan tot het einde van de XVIIIde eeuw, waarin men streefde naar een grondige vernieuwing van de maatschappij via de vrije concurrentie van ieders telenten en het toepassen van het rivaliteitsprincipe. De revolutie wou deze rivaliteit stimuleren d.m.v. talrijke, zeer plechtige feesten (2) (Fig. 16).

Vooreerst namen de leerlingen deel aan de meest republikeinse manifestaties (Fig. 16), zoals dit nu bvb. nog het geval is met het 11 novemberfeest. Zo moesten ze toen het verjaardagsfeest van de stichting van de Republiek, de verjaardag "van de gerechte straf van de laatste koning van Frankrijk", enz... bijwonen. "De leerling die hiervan uitgesloten wordt", zegt minister François de Neufchâteau, "moet dit beschouwen als een straf."

Reeds op 4 fructidor jaar IV (22 augustus 1796) gaf de overheid van het Scheldepartement 100 florijnen om de onkosten te dekken van de prijsdelinge. Rombauts, die toen gelijktijdig de functies van Prefect van het Scheldepartement, directeur en professor uitoefende, stelde de gemeentelijke over-

École Moyenne de l'État à Gand.
'S RIJKS MIDDELBARE SCHOOL TE GENT.

Section Préparatoire. 5e Année d'études.
 Voorbereidende Afdeling. Studiejaar. *A*

19 *17* - 19 *18* 1er Trimestre.
Kwartaal.

Van Werveke, Hans.

BRANCHES. — LEERVAKKEN.	MAXIMUM.	Points obtenus. de totale punte.	RÉSULTAT. BESLUIT.
Religion, morale. — Godsdienst, zedenleer			
Langue maternelle. — Moedertaal	150	141	
Ecriture. — Schrijven	50	38	
Seconde langue. — 2 ^e taal	100	43	
Calcul. — Rekenkunde	100	96	
Géographie. — Aardrijkskunde	25	24	
Histoire. — Geschiedenis	50	44	
Sciences naturelles. — Natuurwetenschap	50	42	
Dessin. — Teekunde	50	40	
Gymnastique. — Gymnastiek			
Chant. — Zang			
Excellence. — Uitmuntendheid	585	531	90%

Cartes d'honneur mensuelles: *3* sur *3*
 Maandelijkse erekaarten: *3* op *3*

Félicitations, Hans! Le Directeur, — De Bestuurder,
E. Vermast.

Les élèves qui n'ont pas obtenu dans les compositions de l'année la moitié des points affectés aux branches obligatoires, sont soumis à un examen de passage, à la rentrée des classes.
 De leerlingen die in de wedstrijden van het afgelopen jaar de helft niet bekomen hebben van de punten, aan de verplichte leervakken toegekend, moeten een overgangsexamen afleggen, bij het hernemen der lessen.

GAND *le 24-12-17*
 GENT

Gand, maison I. Vanderpoorten.

Fig. 9. Het schoolrapport van een illustere Gentenaar. In de Historische Onderwijscollectie van de Rijksuniversiteit doken we het rapport op van Hans Van Werveke uit het vijfde leerjaar lager onderwijs (1907) van "den Ecole Moyenne" op de Reep. Hanske zal dan wel nog niet vermoed hebben dat hij ooit nog eens de auteur zou worden van: "GENT, Schets van een Sociale Geschiedenis". Félicitations, Hans!

heid voor "overeen te komen dat men de uitreiking van prijzen en medailles aan de leerlingen van de Humaniora te Gent, ter gelegenheid van het eerste feest van de republiek in het openbaar zou laten doorgaan op de normale, voor deze feestelijkheden bestemde plaats, zijnde de Tempel van de Wet in de Sint-Michielskerk.

Op 30 thermidor van het jaar VI (17 augustus 1798) greep de eerste prijsuitreiking van de Gentse Centrale School eveneens in de Tempel der Wet plaats, nadat voorafgaandelijk en inderhaast nog enkele huwelijken waren afgesloten. Ook bvb. nog tot in het jaar VII (1799) diende de Sint-Michielskerk tot plaats van prijsuitreiking.

Op 11 en 12 fructidor van het jaar XII (30 en 31 augustus 1804) gaven de leerlingen van de privéschool van meester Botte "exercices publics suivis de distribution de prix" of publieke oefeningen, een soort spreekbeurten. Daarna volgde de prijsuitreiking. De leerlingen van het vijfde jaar gaven commentaar op "la première partie de l'appendix du Père Jouvençy sur les grands et les petits dieux des Payens (sic)" of "het eerste deel van het aanhangsel bij het werk van E.H. Jouvençy over de grote en kleine heidense goden" en de leerlingen van het vierde jaar behandelden o.a. "de vices et des vertus de l'oraison" of "de deugden en ondeugden der redevoering", over het tentoonspreden van allerlei voorschriften die meer problemen scheppen dan ze uiteindelijk oplossen. Men sprak er ook over de regels van de Latijnse zinsbouw.

Gezien na het concordaat met de Paus de Sint-Michielskerk terug voor de katholieke eredienst gebruikt werd, gingen van 1809 tot 1811 de prijsuitreikingen door in het Gentse stadhuis. Al deze plechtigheden werden bekroond met vaderlandse en republikeinse liederen en redevoeringen "aangepast aan het feest van de dag". Het decorum stelde ietwat overeen met het onderwijsniveau. Deze prijsuitreikingen waren bijna even luisterrijke gebeurtenissen als de feestelijkheden tijdens het Ancien Régime t.g.v. de terugkeer van de primussen van de Leuvense universiteit, waarover later meer. Alle autoriteiten woonde de plechtigheid bij zoals generaals, de Secretaris Generaal van het departement, de leden van de Raad van de Préfectuur, de stafofficieren, de leden van de rechtbanken, de burgemeester en de schepenen en "prachtige fanfares speelden ter bekroning van zoveel glorie."

De beloningen die aan de primussen en de goede leerlingen werden toegekend zijn bijzonder kenmerkend voor de veranderende tijdsgeest. Tot op zekere hoogte kan men het gehalte en de aard van de prijsboeken vergelijken met die van de instellingen van het Ancien Régime. Zoals men kon denken is de categorie "Godsdienst, filosofie en theologie" verreweg het best vertegenwoordigd. Ze is dubbel zo omvangrijk als de categorie "Franse taal en literatuur". Een aanvaardbaar deel van de uitgedeelde boeken handelt echter reeds over natuurkunde en fysica. Zo merken we de "Chémie" van Lavoisier op uit

Fig. 12. Loffelijk getuigschrift van Joris Van Bragt, II. der hoogste klas van de Spanoghschool voor jongens, op het pleintje tussen de Lange Violettenstraat en de St.-Lievenspoorte, van 27 juli 1899. (Verzameling E. Levis)

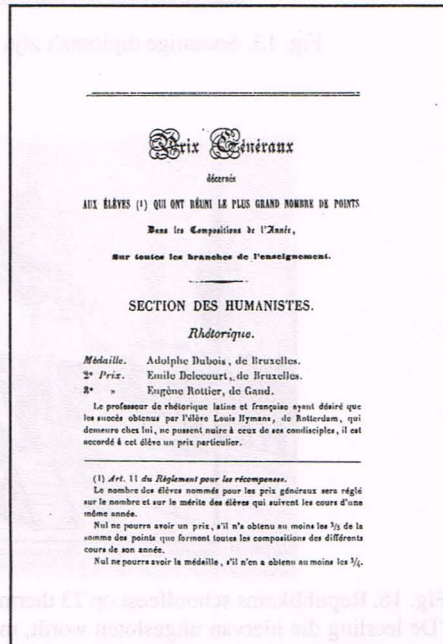
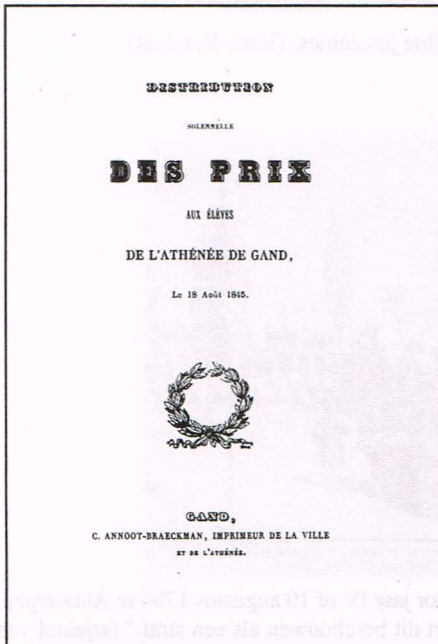

Fig. 15. Palmares van het Koninklijk Atheneum (Ottogracht) Gent uit 1845. (Historische Onderwijscollectie Rijksuniversiteit Gent)

Fig. 13. Sommige diploma's zijn echte juweeltjes. (Verz. E. Levis)

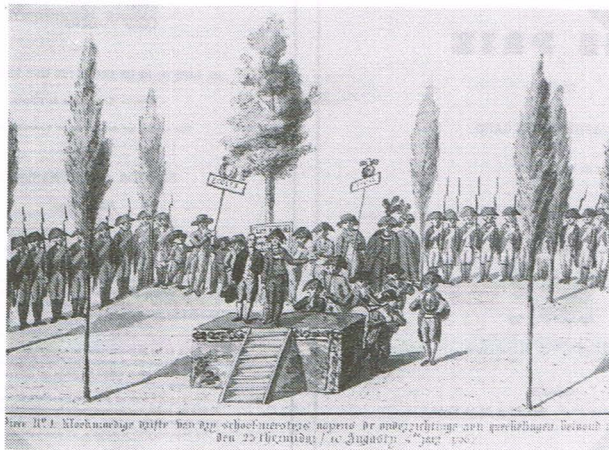

Fig. 16. Republikeins schoolfeest op 23 thermidor jaar IV of 10 augustus 1796 te Antwerpen. "De leerling die hiervan uitgesloten wordt, moet dit beschouwen als een straf." (aquarel van P.A.J. Goetsbloets; copyright Kon. Bib. Albert I Brussel, Afdeling handschriften)

1789 en verschillende werken van Chaptal en Fourcroy, zoals zijn "Philosophie chimique" uit 1792. Zo werden de bekroonde leerlingen op de hoogte gehouden van de wetenschappelijke actualiteit. Op gebied van natuurwetenschappen ontvingen ze nog werken van Linneus en Lamarck. Voor wat betreft recht ontmoeten we Adam Smith met "Research on nature and causes of richness of the nations". Het algemeen denken wordt gestimuleerd door de uitdeling van werken van Montesquieu, Locke en Plato.

Uit de "Gazette van Gend" vernemen we dat op zondag 2 september 1832 een prijsuitdeling plaats had voor de leerlingen van de primaire scholen "onder het geluyd van de stadsklok en den beyaert" en in de aanwezigheid van de burgemeester en de heer Hamelinck, schepen belast met het burgerlijk toezicht van het lager onderwijs. Op zondag 9 september 1832 had op het stadhuis de prijsuitreiking plaats voor de leerlingen van de drie armenscholen. "Leros, leerling van den heer Buysse (Brugschepoort), wien de heer burgemeester eene groote zilveren vergulde medalie, kunstwerk van den graveur Onghena overhandigt, omdat zijne leerlingen de twaalfde maal den prijs van schoonschrift behalen" (fig. 17).

1834 : De drie stedelijke jongensscholen tellen reeds 1200 leerlingen. Als prijzen werden gegeven : zestig medailles, boeken (fig. 18, 19 en 20) en kledingstukken. 's Avonds waren de huizen en straten van de primussen verlicht.

4 september 1836 : "Heden en volgende dagen hebben de prijsdeelingen plaats aan de leerlingen der stadsscholen in de groote benedenzaal van het stadhuis.

4 september om 9 1/2 uur voormiddag jongensschool N° 1

5 september om 9 1/2 uur voormiddag jongensschool N° 2

5 september om 3 1/2 uur namiddag jongensschool N° 3

6 september om 9 1/2 uur namiddag meisjesscholen N° 4 en 5"

Ook de volgende jaren hadden met dezelfde luister de prijsdeelingen op afzonderlijke dagen plaats.

In 1845 reeds geeft kantonaal opziener Soudan zijn mening over de wedstrijden die door de overheid zullen worden ingericht. Hij beoordeelt ze als een "mesure très pernicieuse à nos écoles", verderfelijke en schadelijke maatregel, omdat ze een rivaliteit tussen de scholen kunnen doen ontstaan, omdat de schoolhoofden willen schitteren door enkele leerlingen voor te bereiden, terwijl het onderwijs aan de grote meerderheid der kinderen minder aandacht krijgt.

Kleinburgermoraal

Hun moraal was een kleinburgermoraal, die wel de Openbare Onderstand erkende, doch op geen wijze van recht op arbeid of van sociale zekerheid gewag maakte. De afhankelijkheid van het werkvolk aanvaardden de meesten als een natuurwet. Voor de sterken predikten ze het "help uzelf". De zwakken kwam de liefdadigheid ter hulp. In het schromelijk verschil tussen arm en rijk

VILLE DE GAND. — STAD GENT.

INSTITUT LAURENT. — INSTITUUT LAURENT.

École primaire supérieure de jeunes gens,
Lagere hoofdschool voor jongelingen,

DIRIGÉE PAR
BESTUURD DOOR MM. D. VERRAERT ET E. FECHYR.

DISTRIBUTION SOLENNELLE DES PRIX,
PLECHTIGE PRIJSUITREIKING.

Vendredi 3 août 1894, à 3 heures,
Vrijdag 3 Augustus 1894, te 3 uren.

AU PALAIS DE L'UNIVERSITÉ.
IN HET PALEIS DER HOOGESCHOOL.

ORDRE DE LA CÉRÉMONIE. — ORDE DER PLECHTIGHEID.

1. <i>Luchtige Vlinder</i> (koor)	M. GRAZIANI.
2. Distribution des prix aux élèves du cours supérieur et des classes supérieures de l'école primaire proprement dite.	Uitreiking der prijzen aan de leerlingen van den hooger cursus en van de hoogste klassen der lagere school.
3. <i>Le Carillon</i> (chœur)	A. TEJCHMAN.
4. Distribution des prix aux élèves des classes moyennes, des classes inférieures et des classes préparatoires.	Uitreiking der prijzen aan de leerlingen der middelste, laagste en voorbereidende klassen.
5. <i>Vaterlandsch lied</i> (koor)	W. A. MOZART.

Fig. 14. Eerste blz. van het palmares van het Laurent Instituut in de Onderstraat t.g.v. de plechtige prijsuitreiking in "het paleis der Hogeschool" (de aula van de Rijksuniversiteit in de Voldersstraat) op 3 augustus 1894. Men kon er drie kooruitvoeringen beluisteren: "Luchtige Vlinder, Le Carillon en Vaderlandsch lied". (Historische Onderwijscollectie Rijksuniversiteit Gent)

*prix d'écriture
octonné à Mlle. Virginie
Chabriéz en 1838.*

BEAUTÉS
DE P. CORNEILLE,
OU
CHOIX DE SES PASSAGES
LES PLUS REMARQUABLES
DANS SES DRAMES ET SES TRAGÉDIES
Par H. ALBERT

PARIS.
PIERRE BLANCHARD, LIBRAIRE,
GALERIE NATIONALE (côté du n. 27)
1821.

Fig. 17. Tweede prijs schoonschrift toegekend aan Mej. Virginie Chabriéz in 1838. (Verzameling Eddy Levis)

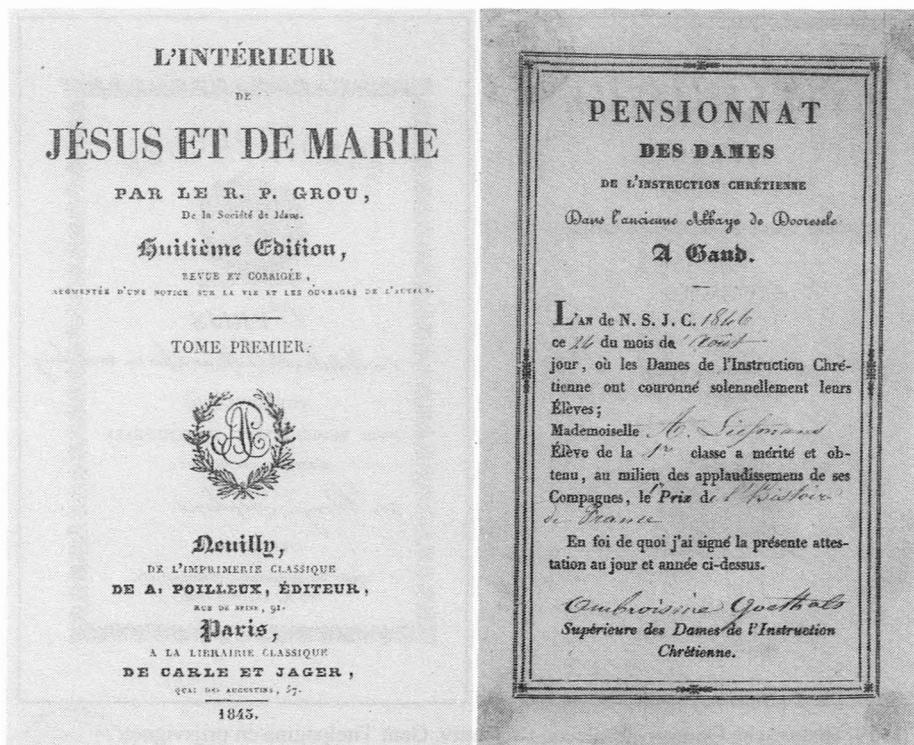

Fig. 18. Erekaart uit prijsboek van het "Pensionnat des Dames de l'instruction chrétienne" in de voormalige abdij van Doornzele te Gent (tegen het H. Kerst) uit het Jaar Onzes Heren Jesus Christus 1846. Op deze 24e van de maand augustus dag waarop de Dames van de Christelijke Scholen plechtig hun leerlingen bekronen heeft Mej. A. Liefmans, leerlinge van de eerste klas verdiend en bekomen te midden van het applaus van haar medeleerlingen, de prijs voor Franse geschiedenis. Ten teken waarvan ik dit attest onderteken op bovenvermelde dag en jaar. (get.) Ambroisine Goethals, overste van de Dames der Christelijke Scholen. (Verz. E. Levis)

zagen ze geen onrecht. Voor de arme was zijn armoede immers een prikkel tot verbetering van zijn lot, indien hij niet lui was en goede raad niet in de wind sloeg. Op de lagere school van vóór 1914 was een primus dan ook niet in de eerste plaats een begaafd element; wél een leerling van goede wil, die zijn resultaten dankte aan zijn oplettendheid, zijn vlijt, zijn stiptheid, en er op de prijsuitreikingen rechtmatig en het rijkelijkst voor beloond werd. De achterblijvers verdacht men van luiheid, onverschilligheid, onwil, waarvoor ze zoal niet gestraft, dan toch gekapitteld werden. De huidige onderwijzer, geleid door andere inzichten, is met de zwakke broertjes verduldiger dan zijn vroegere kollega die, dit hoeft gezegd, door zijn overheid - zelf opgevoed in liberale begrippen van struggle for life - met zijn eksamenuitslagen matematicus op de vingers werd gekeken en voor de openbaarheid met zijn goede of slechte klasse te kijk gesteld werd.

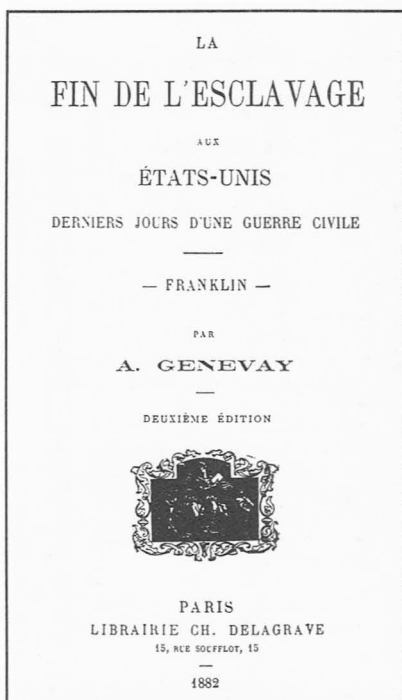

Fig. 19. Historische Onderwijscollectie Rijksuniv. Gent Titelpagina en prijsvignet.

De "madaalde"

Reeds in de beginfase van het stedelijk onderwijs is er sprake van erepenningen die aan verdienstelijke leerlingen worden uitgereikt. In de *Gazette van Gend* van 13 germinal van het jaar VIII (13 april 1800) staat het volgende verslag: "*Eergisteren heeft men alhier met veel toestel in den Tempel der Wet de jaarlyksche pryzen uitgedeelt aan de yverzuchtige jongelingschap der primaire scholen. De prefect van het departement deed een wel toegepaste redevoeeringe en vereerde de pryswinnenden met eerepenningen.*"

Dit gebruik blijft onder het Hollandse bewind gehandhaafd tot rond 1826. Op 2 november 1827 worden twee besluiten uitgevaardigd: het ene bepaalt de vakantieperiodes, het andere stipuleert dat de penningen - tot dan toe als prijs uitgereikt - zullen vervangen worden door boeken.

Na de Belgische onafhankelijkheid zal het uitdelen van prijspenningen hernoemen worden. In het verslag over de prijsuitdeling van het schooljaar 1834 zagen we dat naast een aantal boeken en kledingstukken, tevens zestig penningen werden uitgereikt. Volgens Prosper Claeys zijn deze penningen bestemd voor het onderwijzend personeel, in het bijzonder voor de onderwijzers die met succes de leergangen van Pieter Jonglas gevolgd hebben. Hoogstwaarschijnlijk zullen ook wel enkele van die penningen aan leerlingen van het stedelijk onderwijs uitgereikt zijn.

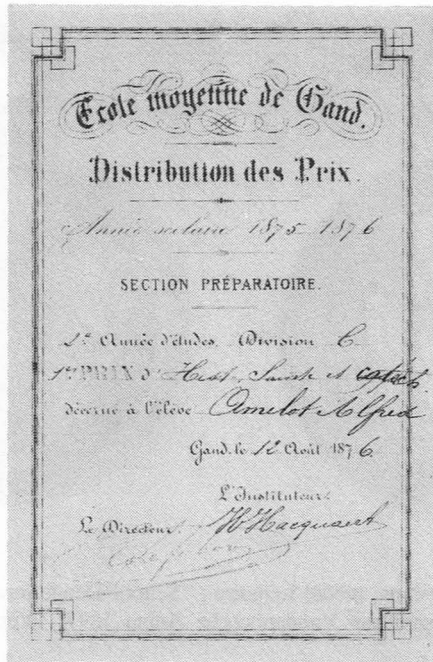

Fig. 20. Kleefvignet uit prijsboek van het Rijksonderwijs : "Ecole moyenne", 's Rijks Middel-school op de Reep te Gent. Prijsuitreiking. Schooljaar 1875-1876. Voorbereidende afdeling. Tweede leerjaar C. Eerste prijs gewijde geschiedenis en Godsdienstonderricht toegekend aan de leerling Amelot Alfred Gent, de 12de augustus 1876. De onderwijzer (get.) : H. Hacquaert De directeur : (get) E. Lefebvre (Verz. E. Levis).

Fig. 21. Ook in het Rijksonderwijs kenden men de eremedaille. Hier een Antwerps exemplaar uit 1893 : "Athenée royal d'Anvers" toegekend aan Willem vander Biest uit de 1ste Greco-Latine Section B (Verz. Mevr. Wwe Michel Steels)

Fig. 22. Medaille van primus, model Lemaire : "School Dendermondsesteenweg prijs van uitmuntendheid toegewezen aan Vandenberghe Anina 1897" (Verz. Mevr. Wwe Michel Steels).

Fig. 23. Eremedaille van de "Kosteloze stadsschool Muinkbrug SI Gent - Algemeene prijs toegekend aan August De Deken 1887" verzilverd koper \varnothing 4,8 cm, dikterand 4 mm. Historische Onderwijscollectie Rijksuniversiteit Gent.

Fig. 24. Zilveren erekruis; 2,3 cm met tekst : "AU MERITE". Rood lint. Afbeelding x2.
(Historische Onderwijscollectie Rijksuniversiteit Gent)

Fig. 26. Primus Eduard Delbeke uit Izegem met eremedaille tussen zijn klasgenoten in 1909.
Fotograaf en school onbekend (Verzameling Eddy Levis)

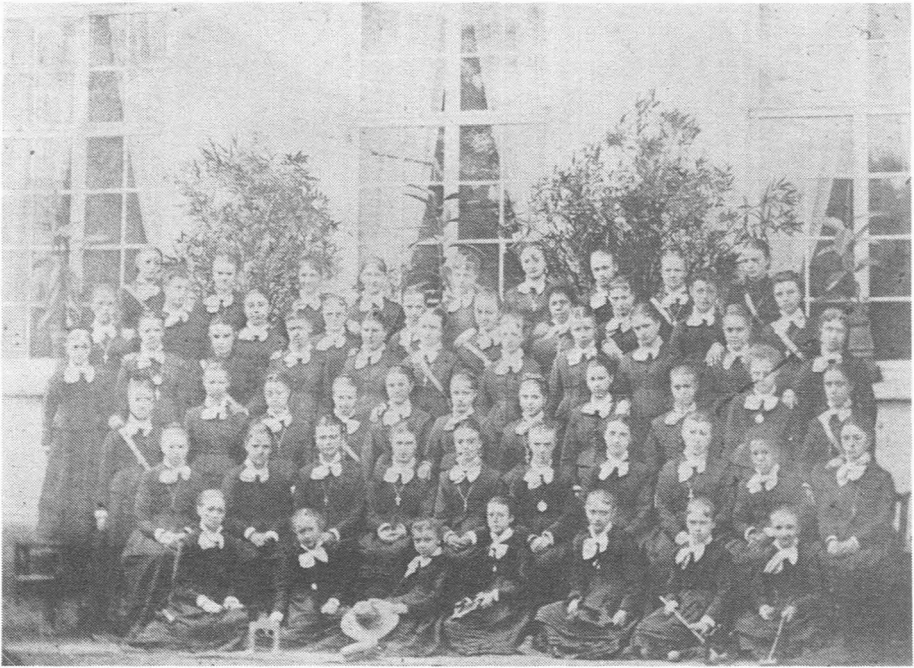

Fig. 25a/b. Pensionnat des Dames de l'instuction chrétienne. Gand. boven : schooljaar 1876-1877, onder : 1880-1881 ("Dooreseele"-H. Kerst). Foto J. David, 90 rue de Courcelles à Levallois Paris. Verscheidene lln. dragen linten en medailles (Historische Onderwijscollectie, Rijksuniversiteit Gent).

Uit de periode vóór 1880 zijn helaas weinig prijspenningen van verdienstelijke leerlingen bewaard gebleven. De verkoopswaarde van de penningen biedt een mogelijke verklaring voor dit fenomeen : kinderen uit het arbeidersmilieu hebben mogelijks hun ereteken te gelde gemaakt.

De einddatum voor het uitreiken van medailles is omstreeks 1930 te situeren voor wat het stedelijk onderwijs betreft. Het vrij onderwijs ging er langer mee door, zeker tot in de vijftigerjaren.

Onder leiding van Emiel Tytgat voerde de "Onderwijzerskring van Gent en omliggende" campagne voor de afschaffing der medaille"...omdat zij de kinderen vervulde met ongewettigden hoogmoed, hun hoofd op hol bracht, eene vernedering bleek voor den tweede en zelfs twist bracht bij ouders en geburen". Tytgat zei dikwijls : "Goede punten, aantekeningen, bulletijns, prijzen hebben voor de leerlingen slechts de waarde, die gij er zelf aan hecht." In de Keizer Jozef II straat, waar hij directeur was, gold de regel dat de leerlingen, van de eerste tot de laatste, twintig "grote kaarten" moesten hebben om op het einde van het schooljaar een prijs te kunnen krijgen. Zo gebeurde het eens dat de zoon van een lid van het schoolcomité het nogal bont had gemaakt en niet het vereiste aantal kaarten bezat. De dag voor de prijsuitreiking werd hij met de anderen verwittigd dat hij van de ceremonie mocht wegblijven. Reeds een uur later pleitte de vader bij Tytgat dat het voor hem zo beschamend zou zijn een prijsdeling te moeten voorzitten waarbij zijn zoon zou uitgesloten zijn. Tytgat antwoordde daarop : "In mijn school is er één regel voor allen. Gij, meer nog dan andere vaders, moest Uw zoon in het rechte spoor gehouden hebben. Gij waart verwittigd, Uw zoon was verwittigd wat er kon gebeuren. Ik maak geen uitzonderingen, voor niemand!"

Eddy LEVIS

Volgende aflevering : "Het loon der Neistighijt".

ULTIEME OPROEP

Zoals wij reeds meldden verschijnen de getuigenissen van Gentse primussen in het januarinumnummer van 1991. Wie nu nog zijn feestelijke wedervaren wil gepubliceerd zien, schrijft of neemt contact op met Eddy Levis, Knotwilgenlaan 26, 9030 Gent (Wond.) tel 091/539470. Bijhorende foto's en documenten worden geapprecieerd.

NOTEN

- (1) "De Lagere School in België van de Middeleeuwen tot nu." A.S.L.K. 1986, p. 62.
- (2) "Franse Republiek en Symboliek", E. Levis, Ghendtsche Tydinghen 1987, p. 289-311.
-